

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาชุมชน เป็นงานที่เสริมสร้างขีดความสามารถ และ ความรับผิดชอบในการพัฒนาตนเอง ชุมชน และประเทศชาติให้เกิดขึ้นแก่ ประชาชน อันเป็นการยึดหลักประชาธิปไตย การพัฒนาชุมชนยังสนับสนุนการทำงานร่วมกับบุคคลในชุมชน โดยถือว่าประชาชนทุกคนมีความเท่าเทียมกันตามกฎหมาย ไม่คำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องฐานะ การศึกษา เพศ หรือวัย ไม่ทำงานแต่เฉพาะกับคนบางกลุ่ม บางพวก ทุกคนในชุมชนมีสิทธิ์เท่าเทียมกัน การตัดสินใจของชุมชนเรื่องใด เป็นกจรวัดตัดสินใจของคนส่วนมาก และผลประโยชน์ที่ได้จากการพัฒนาจะต้องส่งผล ไปถึงคนส่วนมากด้วย (วิรัช วิรัช-นิภาวรรณ 2529 : 108) นอกจากนี้สิ่งที่จัดทำเป็นโครงการในชุมชนจะต้อง เป็นแผนหรือโครงการที่เกิดจากเบื้องล่าง คือประชาชน ไม่ใช่มาจากเบื้องบน ซึ่งได้แก่รัฐบาล แผนหรือโครงการไม่ควรจะเกิดขึ้นจากความนึกคิดหรือการวางแผนระดับสูงแล้วนำมาบังคับใช้ หรือยึดเยียดให้ระดับล่าง อันได้แก่ ประชาชนในส่วนท้องถิ่นให้ปฏิบัติตาม การตัดสินใจควรต้อง เป็นของประชาชน ซึ่งสิ่ง เหล่านี้จะช่วยส่งเสริม สนับสนุนให้ประชาชนในชุมชน ได้มีสิทธิ์และใช้ ความสามารถในการพัฒนาตนเอง อันเป็นการตอบสนองต่อหลักการ ประชาธิปไตย และการพึ่งตนเองต่อไป

ในการพัฒนาประเทศนั้น ลำพังอำนาจการปกครองของรัฐแต่เพียง อย่างเดียว ย่อมไม่เพียงพอที่จะพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าไปอย่าง รวดเร็วได้ จำต้องอาศัยอำนาจพัฒนาของประชาชนเข้าผสมผสานด้วย

หลักการสำคัญอีกประการหนึ่งของนโยบายการพัฒนาชนบทของ ประเทศไทยคือ การสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้น นับ ตั้งแต่การรู้สภาพปัญหา การหาแนวทางแก้ไข รวมทั้งริเริ่มดำเนินการแก้ไข ปัญหาของตนเอง และของชุมชนในส่วนที่สามารถกระทำ ได้ ทั้งนี้รัฐบาลจะ เข้า ไปกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชน และภาคเอกชนให้มากขึ้น โดย ได้มีการดำเนินงานในแนวทางที่สำคัญ 3 ประการ คือ (สำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2530 : 32 - 33)

1. การสนับสนุนบทบาทของสภาตำบลในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง โดยการดำเนินโครงการตามแผนการสร้างงานในชนบท
2. การสนับสนุนให้ประชาชน ได้มีคุณภาพชีวิตของตนเอง ตามเกณฑ์ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ.)
3. การสนับสนุนให้มีการระดมทรัพยากรของชุมชนมาใช้ เพื่อการพัฒนาหมู่บ้านของตนเองในรูปของการจัดตั้งกองทุน

ตลอดช่วงระยะเวลาของแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) การดำเนินงานตามแนวทางดังกล่าว ได้เกิดผลในทางคืบหน้าโดยลำดับ โดยเฉพาะการส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกองทุน-เฉพาะกิจระดับหมู่บ้าน และการจัดตั้งกองทุนพัฒนาชนบทเพื่อให้การสนับสนุนกองทุนเฉพาะกิจ โดยการขยายขอบเขตในการดำเนินงาน หรือจัดหาโครงการในอันที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหมู่บ้าน การดำเนินงานดังกล่าว ได้อาศัยองค์กรของประชาชน คือ คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) หรือคณะกรรมการกลางหมู่บ้าน อพบ. เป็นองค์กรกลางในการแปลงนโยบายของรัฐในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ไปสู่การปฏิบัติในระดับประชาชนให้เกิดผลอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าหลักการของการพัฒนาชนบทในช่วงแผนพัฒนา ฉบับที่ 5 ในส่วนของการสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชน จะได้รับการปรับไปสู่การปฏิบัติจนเกิดผลได้อย่างชัดเจนในระดับหนึ่งแล้วก็ตาม แต่ก็ยังสามารถดำเนินงานได้ในวงจำกัด ไม่ทั่วถึง ดังนั้นในช่วงแผนพัฒนา ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 - 2534) การสนับสนุนให้มีการระดมทรัพยากรของชุมชนมาใช้ เพื่อการพัฒนาหมู่บ้านในรูป "กองทุน" จึงยังคงถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานที่สำคัญต่อไป

การระดมทุนเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในรูปของ กองทุน เป็นความพยายามที่จะพัฒนาชนบทโดยใช้ทรัพยากรของชุมชนเป็นหลัก ในการจัดตั้งกองทุนนั้น ในเบื้องต้นจะเริ่มจากการเผยแพร่ความคิดโดยวิธีการต่าง ๆ จนได้สมาชิก ในหมู่บ้านที่จะเริ่มก่อการจัดตั้ง จากนั้นจะมีการรับสมัครสมาชิกผู้ที่จะร่วมมือกันจัดตั้ง สมาชิกของกองทุนจะเป็นผู้เลือกกรรมการ กรรมการจะพิจารณาระเบียบการเพื่อถือปฏิบัติ และมีการรวมทุน (หุ้น) จากสมาชิกทุกคน เพื่อนำไปใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ค้าร้านค้า หรือทำอย่างอื่น ที่เห็นว่าจะนำมาซึ่งประโยชน์ โดยสมาชิกทุกคนจะเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมจะนำมาแบ่งปันสมาชิก และอีกส่วนหนึ่งจะนำไปใช้ในการพัฒนาหมู่บ้านด้วย เป็นการ "ร่วมคิด ร่วมทุน

ร่วมทำ" กิจกรรมที่ดำเนินงานตามแนวนี มีหลายอย่าง อาทิ สหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ศูนย์สาธิตกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน เป็นต้น

เมื่อพิจารณาขั้นตอนการจัดตั้งกองทุนแล้วจะเห็นว่า ในขั้นเผยแพร่ความคิดเพื่อหาสมาชิกร่วมจัดตั้งกองทุน ต้องอาศัยวิธีการอบรม ประชุมชี้แจงแก่ประชาชนในหมู่บ้าน ซึ่งถือเป็นการให้การศึกษาอกระบบโรงเรียน (Non - Formal Education) โดยเฉพาะเป็นการบริการการศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) แก่ประชาชนอีกแบบหนึ่ง ส่วนในขั้นลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันของสมาชิกกองทุนนั้น จะทำให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Learning by doing) กิจกรรมนั้น

จึงถือได้ว่าร้านค้าชนบท เป็นกิจกรรมอีกแบบหนึ่งที่เกิดการศึกษาอกระบบโรงเรียนแก่ประชาชน ทั้งนี้เพราะ ร้านค้าชนบท เป็นกองทุนเฉพาะกิจอีกรูปแบบหนึ่ง ที่อยู่ภายใต้การดูแลของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท และมีประชาชนในหมู่บ้านที่เป็นสมาชิก เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ และมีวัตถุประสงค์ตลอดจนขั้นตอนการดำเนินงานที่สอดคล้องกับหลักการและแนวความคิดในเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิต การพึ่งพาตนเอง และการสร้างองค์กรท้องถิ่นที่เป็นแนวทางตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) กล่าวคือ จากเอกสารของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (2530 : 1 - 10) ซึ่งนอกจากจะกล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งร้านค้าชนบทเพื่อสร้างอำนาจในการต่อรองในการขาย การซื้อ การจัดการเอาโรคเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง เพื่อสร้างความสามัคคี ความเข้าใจ ความไว้วางใจต่อกันระหว่างชาวบ้านเพื่อร่วมกันทำงานส่วนรวมอย่างมีระเบียบและเพื่อ สนับสนุนการพัฒนาหมู่บ้านตามแผนพัฒนาแนวใหม่ของชาติแล้วยัง ได้เน้นถึงเรื่องหลักการที่ว่า เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชนบทให้มีการกินดีอยู่ดีด้วยการลดรายจ่ายและ เป็นการเพิ่มรายได้ในขณะเดียวกัน เพื่อกระตุ้นให้ชาวชนบทรู้จักพึ่งตนเอง มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเองและเพื่อสร้างองค์กรประชาชน หรือสถาบันเกษตรกรในพื้นที่ให้เป็นศูนย์กลางประสานการพัฒนาและรองรับกิจกรรมโครงการพัฒนาด้านอื่น ๆ ที่ทางรัฐบาลให้การส่งเสริมสนับสนุน

ในการดำเนินงานร้านค้าชนบทได้กำหนดขั้นตอนไว้ 3 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนการจัดตั้งร้านค้า ขั้นตอนการบริหารร้านค้าชนบท และขั้นตอนการควบคุมการดำเนินงาน ซึ่งการให้ชาวบ้านเข้ารับผิดชอบดำเนินการตาม 3 ขั้นตอนดังกล่าว ย่อมต้องอาศัยวิธีการเรียนรู้ การฝึกอบรม การประชุมชี้แจงและการเรียนรู้โดยใช้การฝึกฝนปฏิบัติ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ร้านค้าชนบทเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ฝึกฝนให้ประชาชนรู้จักทำกิจกรรมร่วมกัน ทั้งนี้ เนื่องจากต้องรับผิดชอบในการดำเนินงานร้านค้าร่วมกัน และยัง เป็นการกระตุ้นให้ชาวชนบทรู้จักพึ่งตนเอง และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเองและส่วนรวมด้วย ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยให้ประชาชนในชนบทเกิดการ เรียนรู้จากการที่ได้ฝึกปฏิบัติ และร่วมกิจกรรมร้านค้า เกิดทักษะในการแก้ปัญหา ซึ่งจะเป็นการ เรียนรู้ที่เกิดขึ้นนอกระบบโรงเรียน โดยอาศัยร้านค้าชนบทเป็นสถานที่ฝึกฝนและมีเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้ชี้แนะหรือวิทยากร

ปัจจุบันการจัดตั้งร้านค้าชนบทของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท นับแต่เริ่มมีการจัดตั้งจนกระทั่งถึง เดือนพฤษภาคม 2531 มีจำนวนทั้งหมด 812 แห่ง (สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท 2531 : 1) แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าร้านค้าชนบทจะมีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่เมื่อพิจารณาในแง่พัฒนาการของร้านค้าชนบทในอดีตที่ผ่านมาแล้วพบว่า มีร้านค้าชนบทเป็นจำนวนมากที่ได้ก่อตั้งแล้วมีการพัฒนาการ เป็น ไปอย่าง เชื่องช้า กล่าวคือ ไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรม มีการหยุดชะงักในการดำเนินการอันเนื่องมาจากสาเหตุต่าง ๆ และมีบางแห่งที่ต้องยุบเลิกและปิดกิจการลง เพราะดำเนินกิจการขาดทุน

ในขณะเดียวกัน กลับมีร้านค้าชนบทบางแห่งที่สามารถทำกำไรสะสม ได้อย่างมากมายนและมีกำไรแบ่งปันผลกำไรและนำผลกำไรบางส่วน ไปใช้ในการพัฒนาด้านอื่น ๆ ของหมู่บ้าน เป็นการอำนวยความสะดวกแก่สมาชิก บรรลุตามจุดมุ่งหมายของการก่อตั้งร้านค้าชนบท

ดังนั้นในส่วนนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในปัญหาที่ว่า จะมีสาเหตุหรือปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้การดำเนินงานของร้านค้าชนบทประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะปัจจัยที่เป็นสาเหตุที่เกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน จึงได้ทำการศึกษาวิจัย เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมและแก้ไขมิให้ร้านค้าชนบทต้องล้มเหลว หรือเกิดการหยุดชะงักในการดำเนินกิจกรรมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานร้านค้าชนบท
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปร ในปัจจัยด้านต่าง ๆ กับความสำเร็จในการดำเนินงานร้านค้าชนบท
3. เพื่อศึกษาตัวแปร ในปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่จะพยากรณ์ความสำเร็จในการดำเนินงานร้านค้าชนบท

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ จะศึกษาตัวแปรในปัจจัย 3 ด้านที่ผู้วิจัยคาดว่า จะมีส่วนต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของร้านค้าชนบทคือ

- 1.1 ปัจจัยทางด้านสถานภาพส่วนตัวของสมาชิกร้านค้าชนบท
- 1.2 ปัจจัยทางด้านการได้รับข้อมูลข่าวสาร และการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ในเรื่องเกี่ยวกับร้านค้าชนบท
- 1.3 ปัจจัยเกี่ยวกับความคิดเห็น ความเข้าใจในหลักการ วัตถุประสงค์และวิธีดำเนินงานของร้านค้าชนบท

2. ประชากรที่จะศึกษานั้นจะศึกษาเฉพาะสมาชิกร้านค้าชนบทที่อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานส่งเสริมพัฒนาชนบทจังหวัดสกลนคร เท่านั้น

ข้อตกลงเบื้องต้น

ผู้วิจัยถือว่าสมาชิกร้านค้าชนบทให้ข้อมูลที่เป็นจริง

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. ^๑ ปัจจัย หมายถึง สาเหตุเฉพาะทางการศึกษานอกกระบบโรงเรียน อาทิ การได้รับข้อมูลข่าวสารสาเหตุเกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัว และสาเหตุที่มาจากความคิดเห็น ความเข้าใจในหลักการ วัตถุประสงค์และวิธีดำเนินงานของสมาชิกที่จะก่อให้เกิดผลต่อร้านค้าชนบท
2. ร้านค้าชนบท หมายถึง กิจกรรมที่ชาวชนบทที่มีความคิดเห็นสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ร่วมกันซื้อสินค้า สิ่งของ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพที่มีคุณภาพและราคาถูก มาไว้จำหน่ายแก่สมาชิกและประชาชนทั่วไปในหมู่บ้าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชนบท และแก้ปัญหาการเอารัด-

เอาเปรียบของพ่อค้าคนกลาง อีกทั้ง
เป็นการฝึกฝน และให้การศึกษาด้วย
วิธีการทางการศึกษานอกระบบ
โรงเรียน ให้ประชาชนรู้จักรวมตัวกัน
ทำกิจกรรมร่วมกันด้วย

3. ระดับการศึกษา หมายถึง การที่สมาชิกร้านค้าชนบทได้
เข้ารับการศึกษ ในระบบโรงเรียน
ในระดับชั้นที่ได้รับการศึกษาสูงสุด
4. ระดับรายได้ หมายถึง การที่สมาชิกร้านค้าชนบทได้
รับผลตอบแทนจากการประกอบอาชีพ
เป็นตัวเงินโดยยังมีได้หักค่าใช้จ่าย
ใด ๆ
5. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน หมายถึง จำนวนสมาชิกที่
อาศัยในครัวเรือนของสมาชิกร้านค้า
ชนบท โดยนับจำนวนของผู้อาศัยที่ใช้
เวลาส่วนใหญ่ในครัวเรือน เป็นประจำ
รวมทั้งตัวสมาชิกร้านค้าชนบทด้วย
6. การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ หมายถึง การที่สมาชิกร้านค้า
ชนบทได้พบปะพูดคุย หรือได้รับการ
แนะนำชี้แจงเรื่องต่าง ๆ จาก
เจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งมิได้พักอาศัยอยู่ใน
หมู่บ้านเป็นประจำ เช่น พัฒนาการ
เร่งรัดพัฒนาชนบท เกษตรตำบล
เจ้าหน้าที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน
 เป็นต้น โดยนับเป็นจำนวนครั้งในการ
ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ดังกล่าวต่อเดือน
โดยเฉลี่ย

7. การได้รับการชี้แจง/อบรมเกี่ยวกับร้านค้าชนบท หมายถึง การที่สมาชิกร้านค้าชนบท ได้รับการฝึกอบรม ประชุมชี้แจงหรือการสาธิตแนะนำเกี่ยวกับเรื่องของร้านค้าชนบท จากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ โดยแยกเป็นเคยได้รับการชี้แจง และไม่เคยได้รับการชี้แจง
8. การได้รับข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับร้านค้าชนบท หมายถึง การที่สมาชิกร้านค้าชนบท ได้มีการติดต่อหรือรับฟังข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ ในเรื่องเกี่ยวกับร้านค้าชนบท โดยสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ป้ายประกาศ หนังสือพิมพ์ วารสาร แผ่นปลิว หรือสื่ออื่น ๆ เป็นต้น
9. ความคิดเห็น ความเข้าใจหลักการ วัตถุประสงค์ และวิธิตำเนินงาน หมายถึง การที่สมาชิกร้านค้าชนบท มีความรู้สึกผูกพันกับร้านค้า (Sense of belonging) มีความเข้าใจในเป้าหมาย หลักการ และวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งรวมทั้งทราบถึงวิธีการดำเนินงานของร้านค้าชนบท
10. ความสำเร็จในการดำเนินงานของร้านค้าชนบท หมายถึง การที่ร้านค้าชนบทสามารถดำเนินกิจการจนมีกำไรสะสมอยู่ในระดับมาก (10,000 บาทขึ้นไป) ประชาชนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านเป็นสมาชิกของร้านค้า และสนับสนุนกิจการของร้านค้า

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ช่วยให้ทราบถึงลักษณะปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การศึกษา
นอกระบบโรงเรียนที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานร้านค้าชนบท

2. ผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ในการนำไปปรับปรุงการ
จัดตั้งหรือการดำเนินงานร้านค้าชนบท และกิจกรรมอื่นที่มีวิธีการดำเนินงาน
คล้ายคลึงกัน ได้ถูกต้อง และเหมาะสมต่อไป